

Fritz Heider (1896-1988) i la teoria de l'atribució

Els humans som individus narratius: no podem viure en el món si no entenem què passa i hem d'atribuir una explicació (hem de donar sentit narratiu) a allò que passa. Quan som capaços de fer una descripció adient d'un fenomen es fa possible fer previsions. Explicar-nos a nosaltres mateixos el perquè de les coses sembla que ens atorgui un cert poder sobre elles; i ens dóna una possibilitat de resoldre problemes. I a l'inrevés, quan no tenim una narració a mà, la mateixa incertesa (o la irrupció d'esdeveniments inesperats i de situacions que ens sentim incapaços de controlar) ens provoca angoixa, sovint fins bloquejar-nos. En tots els àmbits de la vida necessitem creure que hi ha alguna relació consistent entre allò que fem i el que succeeix. Atribuïm per explicar el nostre comportament i el dels altres, per començar a relacionar-nos amb els altres i/o per predir comportaments futurs.

L'atribució és la representació que una persona fa de la relació causal existent entre el seu esforç i el resultat que aconsegueix en una tasca.

Fritz Heider és un psicòleg cognitiu però provinent de la tradició de la Gestalt, que ha elaborat una teoria de l'atribució molt seguida en psicologia social. Segons Heider (1958), les accions humanes són causades per dues classes de forces: personals (internes) i ambientals (externes).

Les forces personals són la capacitat i la motivació.

- a) La capacitat consisteix en el conjunt d'habilitats físiques i psíquiques exigides per tal de realitzar una acció. La capacitat depèn de diversos factors: aprenentatges previs, actitud i creences personals, estat d'ànim i autoestima.
- b) La motivació es compon de dos elements: intenció (component direccional) i esforç (component quantitatiu).

Les forces ambientals són bàsicament dues, les estables –com ara la dificultat de la tasca– i les inestables o transitòries –com, p. ex., la sort.

- a) Estables: són les duradores en el temps, i que es mantenen constants. La dificultat d'una tasca és la que és, amb independència que m'hi posi amb ganes o no.
- b) Inestables: són transitòries (com la sort, que pot canviar l'equilibri entre capacitat i dificultat de la tasca).

És important entendre la teoria de l'atribució, sobretot quan en psicologia de l'educació s'ha de treballar amb alumnes i motivar-los. Sovint en l'àmbit estudiantil es produeixen situacions de bloqueig emocional i de desmotivació perquè els humans (i molt especialment els adolescents), s'expliquen a si mateixos els seus èxits i els seus fracassos d'una manera absurda. Fer atribucions automàtiques ens porta a cometre errors greus. És típic que un alumne digui 'he aprovat l'examen' i 'm'han suspès l'examen'. Si tinc èxit ho atribueixo al fet de ser bo (francament bo!). Quan fracasso, en canvi, ho atribueixo a la maldat del professor.

L'èxit o el fracàs en les tasques escolars depèn en gran manera de com percebem les causes d'allò que ens arriba. La confiança en la pròpia capacitat i en el valor de l'esforç és determinant per superar una assignatura, encara que la dificultat sigui gran. Si creiem que tot depèn de les forces ambientals tendrem a captar-nos de

forma passiva. Si, per contra, valorem les forces personals serem més proactius davant la feina. És la manera com ens situem cognitivament davant les forces personals i ambientals el que ens permet predir l'èxit en una acció.

La teoria de Heider sobre l'atribució va ser complementada per Bernard Weiner (nascut el 1935), que va afegir-hi dues dimensions més: que les causes siguin controlables o incontrolables.

Com més control tenim sobre les causes d'una acció, més gran és la motivació per esforçar-nos-hi. I viceversa, si percebem la causa d'un fracàs com a estable i incontrolable, perdem la motivació per realitzar qualsevol tasca.

.- Quan hom fracassa per causes internes i controlables, se sent humiliació i vergonya (és el típic sentiment de no haver estat a l'altura...).

.- Quan hom fracassa per causes externes se sent enuig i rebel·lia.

Molt sovint, els estudiants que fracassen se senten no com a agents causals de la seva pròpia vida, sinó com a titelles moguts per l'atzar. Si l'èxit és atribuït a factors interns (gran esforç, habilitat), es genera satisfacció i autoconfiança. Si per contra l'èxit és atribuït a factors incontrolables (sort, rivals fluixos...), les expectatives futures es veuen afectades negativament. Entre mig hi hauria, és clar, tota una àmplia gamma de respostes.

Una teràpia cognitiva, que ajudi a superar les frustracions pot canviar la relació amb l'estudi. És important que els pares i els mestres coneguin l'estil atributiu dels fills (i dels alumnes), que intentin avaluar la manera com aquest estil atributiu (autoimatge) influencia l'aprenentatge i com es pot modificar per millorar el rendiment escolar, i en última instància, millorar la vida dels nois.

Però el canvi d'actituds i d'estat d'ànim, el guany en autoestima, etc., és un procés molt llarg. Per aconseguir-lo sovint resulta imprescindible que el noi faci un canvi d'escola (més que no una adaptació curricular, que sempre és humiliant!), o treballar un canvi d'hàbits (que és difícil de ser abordada per un adolescent sense canvis també en la relació amb els pares). Si, per exemple, el nen confia que les seves mancances d'aprenentatge a Secundària seran tapades per pares protectors o per adaptacions curriculars, el resultat serà incapacitant. Les adaptacions curriculars tan habituals a Secundària tenen, gairebé sempre, efectes desastrosos per a l'autoestima o tornen cínic l'infant, que veu recompensada una conducta passiva o desafiant.

La teoria de l'atribució de Heider permet elaborar un mapa dels problemes cognitius i apunta estratègies per a la resolució de problemes. Però és una eina descriptiva i no resolutiva. Que les estratègies de reforç escolar puguin resoldre problemes que deriven d'atribucions incorrectes resulta força més complex, perquè els esquemes perceptius bàsics tendeixen a estar molt arrelats inconscientment, creen hàbits mentals i resulten difícils (de vegades impossibles) de modificar.